

Una medalla inèdita d'Eusebi Arnau per a la Junta Provincial de Sanitat

ROSSEND CASANOVA¹

Fa un anys, un numismàtic va adquirir l'encuny d'una medalla no coneguda d'Eusebi Arnau. Per tal de veure'n els relleus, en va fer extreure curiosament una còpia en positiu, que ara donem a conèixer, augmentant així la ja llarga producció del nostre escultor documentada per Isabel Marín.² Ens referim a la medalla que Arnau va obrar el 1892 per a la Junta Provincial de Sanitat de Barcelona i de la qual només coneixem l'esmentat encuny, un model que havia de servir per al distintiu dels seus membres i que tot fa pensar que no es va fabricar mai.

La Junta Provincial de Sanitat

El 2 d'octubre de 1720, la nova organització política de Felip V, de caràcter centralista i unificadora a través dels Decrets de Nova Planta, va permetre al Consell de Castella d'introduir una sèrie de mesures en matèria de salut pública. D'aleshores ençà, la *Suprema Junta de Sanidad* es dedicà principalment al problema de la pesta i a centralitzar les qüestions sanitàries en general.³ Aquesta precedí les *Juntas Provinciales de Sanidad*, creades per una Reial Ordre del 19 de març de 1805, que significà un nou procediment en qüestions sanitàries: ara serien les capitànies generals les encarregades dels assumptes de la salut, i els capitans generals, els seus respectius presidents.

Com a organisme estatal a Catalunya, cada província era responsabilitat del seu governador civil, l'autoritat política que el 1997 fou reconvertida en el delegat del Govern. El governador civil de Barcelona, com a cap polític, presidia la Junta Provincial de Sanitat de Barcelona, atès que era la representació oficial de

1. Doctor en Història de l'Art i vicepresident de la SCEN.

2. MARÍN SILVESTRE, Isabel. *L'obra medallística de l'escultor Eusebi Arnau*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2005.

3. VARELA PERIS, Fernando. "El papel de la Junta Suprema de Sanidad en la política sanitaria española del siglo XVIII", dins: *DYNAMIS. Acta hispanica ad medicinae scientiarumque historiam illustrandam*, núm. 18, Universidad de Granada, Granada, 1998, pp. 315-340.

l'Estat a la província en matèria sanitària. Entre les seves atribucions, tenia cura de la salut pública i regulava l'elaboració i l'aplicació de vacunes, controlava les pompes fúnebres, nomenava els metges, feia inspeccions alimentàries, reglamentava els escorxadors, emetia informes sobre l'estat higiènic de diferents espais, investigava les adulteracions del vi o l'estat de la carn, donava instruccions pel transport d'aliments o reglamentava els pous negres, entre altres.⁴

A banda d'aquestes diligències, també celebrava actes oficials i, en una data encara desconeguda, decidí encarregar un distintiu o emblema per als seus membres. Probablement va ser una idea del governador civil Manuel Vivanco⁵ i s'encarregà a la casa de Bernat Castells de Barcelona. Aquesta empresa, dedicada a la fabricació i venda d'articles militars, amb taller propi a partir de 1876, havia esdevingut la principal proveïdora de l'exèrcit i de l'armada (tenia per lema "*Al ejército español*").⁶ Aleshores, tenia la botiga al carrer d'Escudillers i el taller a Gràcia. Equipat amb maquinària moderna que donava molt bons acabats, produí moltíssimes medalles i treballà tant per a particulars com per a l'administració. No sorprèn, doncs, que Castells fos l'empresa barcelonina escollida per davant de les altres que també produïen medalles a la ciutat, com Vallmitjana (taller de 1873), Masriera (1872) o Gelabert (1887).

Castells feia projectes propis, però sol·licitava els més artístics a escultors de renom. Per tant, és probable que encarregués el model a Eusebi Arnau. L'escultor havia assolit una dimensió pública amb les medalles de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 (fabricades per Castells); també havia col·laborat amb aquesta empresa modelant les medalles *Marquès de Campo* (1886) i *Barcelona a Colom* (1892), editada aquesta en ocasió del quart centenari del descobriment d'Amèrica. Segons explica el periodista Josep Roca i Roca a les pàgines de *La Vanguardia* el 1891, «Eusebio Arnau es un escultor joven que se encuentra en el período de su crecimiento. A cada nueva obra que ejecuta, da un paso de gigante y es de esperar que llegará muy lejos. [...] A Eusebio Arnau, si le queréis hablar, deberéis ir a verle a su taller. Allí pasa todo el día. El taller de Arnau está situado en un aposento bajo y muy reducido -seis u ocho metros en cuadro todo lo más- de la casa que el señor Xifré posee en las calles del Conde de Asalto y de Barbará. Allí en aquel pasadizo, a no mucha distancia de un lavadero, se pasa todo el día el joven escultor. Su estudio carece en absoluto de adornos y de galas. Arnau no conserva ni el boceto de sus obras y es que nada de lo que ejecuta le satisface, y mucho menos después de algún tiempo de haberlo hecho».⁷

4. SABATÉ, Ferran. "La sanitat pública a Catalunya entre 1885 i 1939", dins: *Catalan Historical Review*, núm. 10, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017, p. 165.

5. El polític sevillà Manuel Vivanco Menchaca (1934-1905) va ocupar el càrrec de governador civil de Barcelona entre el 15 de maig de 1891 i el 31 de gener de 1892.

6. CRUSAFONT, Miquel de. *Medalles conmemoratives dels Països Catalans i de la Corona catalano-aragonesa*: (S. XV-XX). Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Barcelona, 2006, pp. 64 i 65.

7. ROCA I ROCA, Josep. "Los artistas de la Exposición: Eusebio Arnau", *La Vanguardia*, Barcelona, 3 de

Un distintiu per als membres de la Junta

El model de medalla per al distintiu que emprarien els membres de la Junta Provincial de Sanitat degué estar enllestit el gener de 1892, perquè al febrer, el governador civil Nicolás-María de Ojesto y Díaz-Agero⁸ el va remetre a la Direcció General.⁹ El 1892, la Junta tenia la seu a l'edifici de la Llotja, de manera que hem de suposar que una prova de la peça va ser portada fins allà. Per circumstàncies que desconeixem, no va ser produïda (i si ho va ser, no n'hem trobat la constància documental). L'encuny quedà en possessió de Castells, que en desmuntar-se el taller i dispersar-se els seus fons va passar a mans privades fins al propietari actual. Aquest en va fer l'esmentat positiu, de manera que ara podem veure l'aspecte de la medalla acabada. Es tracta d'una peça oval que presenta, a l'anvers, una figura femenina -personificació de la Salut - asseguda entre dos joves dempeus. Té un estel radiant sobre el cap (l'Èxit) i aixeca una corona de llorer amb la mà esquerra (la Victòria), mentre recolza la dreta a l'espatlla d'un dels joves, que està envoltat dels atributs de la Farmàcia (Copa d'Higiene) i la Medicina (alambí). A l'altre costat hi ha el segon jove, que sosté un corn de l'abundància que vessa fruites i flors. A l'exerg hi ha la llegenda en llatí: / SALUS / POPULI / SUPREMA / LEX ESTO / (La salut [o salvació] del poble és llei suprema), que és el primer principi del Dret Públic romà. Envoltada per una simple gràfila, la peça està signada al costat esquerra en vertical: ARNAU.

El revers, amb una gràfila igual, presenta al camp l'escut d'armes coronat de la Diputació de Barcelona (escut de la província homònima) i du com a llambrequins una branca de llorer i una d'olivera, unides per una cinta i envoltades per la llegenda: / * JUNTA PROVINCIAL DE SANIDAD */ BARCELONA /. Està signada al costat esquerra: CASTELLS BARNA. A més, en tractar-se d'una medalla per al distintiu dels membres de la Junta, hem de suposar que s'hi afegiria una anella i que aniria suspesa d'una cinta amb un passador o tanca.

Estilísticament, aquesta peça respon al treball d'Arnau proto-modernista. La roba de la figura femenina recorda altres treballs que el medallista i orfebre Pau Vidal havia fet per a Castells durant la dècada de 1880 (medalla *Institut del Foment del Treball Nacional*).¹⁰ En tot cas, l'estel radiant és molt similar al que el mateix Arnau havia situat a la medalla de premi *Exposició Universal de Barcelona* de 1888, malgrat que les figures ja tenen un component més evolucionat cap a al tipus modernista, superant la figura encarcerada i poc gràcil de la medalla *Exposició Nacional de Lugo* de 1896 (obra de Masriera Hermanos), amb

maig de 1891, pp. 1 i 2.

8. El polític salmantí Nicolás-María de Ojesto y Díaz-Agero (c. 1850-1918) va ocupar el càrrec de governador civil de Barcelona entre el 9 de febrer i el 29 de juliol de 1892.

9. El diari *La Vanguardia* publica: «Por este Gobierno civil se ha remitido a la Dirección general el modelo de medallas para el distintivo que deben usar los individuos de la Junta provincial de Sanidad». "Notas locales", *La Vanguardia*, Barcelona, 14 de febrer de 1892, p. 2.

el mateix estel i una postura semblant. La figura femenina i l'estel radiant tornen a ser semblants a la medalla *Ajuntament Constitucional de Barcelona. Llei de 7 de febrer de 1795* (produïda per Castells el 1896), que al revers presenta un escut de composició similar.

Resta per fer, segurament, un estudi aprofundit sobre la Junta Provincial de Sanitat de Barcelona, com ja s'ha fet amb altres.¹¹ Part de la documentació conservada es troba a l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, on hi consten referències a algunes medalles, com *Epidèmia colèrica* de 1885, encunyada per Castells amb el coure proveït per Celestí Ribas,¹² com també la medalla *Voluntaris catalans a la Campanya de Cuba* de 1892, igualment produïda per Castells i també per encàrrec de la Diputació de Barcelona.¹³ Aquest estudi podria oferir una visió global de totes les medalles promogudes per la Diputació de Barcelona on, sense cap mena de dubte, aquesta d'Arnau i Castells hi sobresortiria qualitativament.

10. CRUSAFONT, Miquel de. *Medalles commemoratives*, *Cit. Supra.*, p. 90 i 91.

11. És el cas, per exemple, de la de Girona. PUIGVERT SOLÀ, Joaquim M. "La Junta de Sanitat de la província de Girona (1834-1868) o l'ombra allargada del 'paradigma miasmàtic'", dins: *Miscel·lània Ernest Lluch i Martin*, Fundació Ernest Lluch, Barcelona, 2006. Agraïm la informació facilitada pel Sr. Alfons Zarzoso, director del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya i president de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica de l'IEC.

12. És la peça número 727 del catàleg de Miquel de Crusafont. Vegeu: CRUSAFONT, Miquel de. *Medalles commemoratives*. *Cit. Supra.*, p. 442.

13. És la peça número 851 del catàleg de Miquel de Crusafont. *Cit. Supra.*, p. 476.